

L.» I anledning härav tar Kroyer uttrycket efter orden och betraktar denna i Greffs drama inflickade latinska sång som *Luthers egen komposition!*

Stödjande sig på Kroyer har nu senast prof. Richter utgivit denna sats såsom Luthers eget verk. Han sätter vidare påståendet om Luthers författarskap i inre sammanhang med Luthers dåvarande stämning. Kroyer hade även erinrat om vad Andreas Poach (Allg. deutsche Biographi Bd. 26 s. 325 ff.) yttrar i sin skrift »Vom christlichen Abschied aus diesem sterblichen Leben des lieben teuren Mannes Matthei Ratzenbergers». Han säger: »Med texten Non moriar sed vivam har D. Martinus Luther ock tröstat sig i sin anfäktning, då riksdagen ägde rum i Augsburg 1530 och åtskilliga av motparten läto sig förnimma. De ville offra liv och gods för att utrota den lutherska läran. D. Martinus har också samma tid å Coburg på slottet i en kammare med egen hand skrivit samma vers Non Moriar . . . på väggen och noterna däröver. Själv har jag ännu så sent som år 1550 sett det och med min hand därunder skrivit *Dextera Domini fecit virtutem*, varvid jag också genom Guds nåd vill förbliva.» I samma anda berättar Matthesius i sin 9:de predikan över Luthers liv bl. a.: »Denna underbart vackra vers har han (Luther) med sin egen hand skrivit på alla väggar och ofta sjungit jämte antifonen *in pace in id ipsum.*»

Jag har ej sett någonstades, att det Kroyer-Richterska antagandet vunnit odelat gillande. Men ingen har numera heller påstått och kan omöjligen med föreliggande fakta påstå, att det vore alldeles omöjligt. Man vet ju, huru vid denna tid det stundom hände, att någon utgav sin komposition för att vara en erkänd mästaress och så skaffa den anseende. Detta ansågs ej omoraliskt. Det kunde ju ock vara frestande för Greff att påbörda Luther att ha skrivit denna tämligen obetydliga motett för att i slutakten av Lazarusdramat komma med en liten affekt för publiken, om den nu vid denna tid, då Luthers namn var känt i hela kristenheten, på grund av anförda förhållanden tog det vidare åt sig. Men å andra sidan skulle det ej förundra, om den oroliga stämning, som behärskade Luther på Coburg, då bud gingo av och an med underrättelser om riksdagen, och den därav följande slitningen mellan fruktan och hopp just bildade en psykologisk förutsättning för att stämningen skulle utlösa sig, ja varför icke även i utförandet av en mot konstnärlighet strävande flerstämmig tondiktning. Kanske detta »förstlingsförsök» (?) av den store mannen förråder en gåva att kontrapunktera musik, en nådegåva, som aldrig fick komma till utveckling, undanträngd som den blev av många ännu härligare nådegåvor hos detta skapande geni? Sådant är icke utan exempel även hos stora snillen. F. M. Allard.

Västra Tollstads kyrkas restaurering.

Som bekant nedrevos under senare delen av 1700-talet och förra hälften av 1800-talet ett mycket stort antal medeltidskyrkor. Dessa

härstammade ofta från 1100-talet, således från den tid, då kristendomen först fick fast fot i våra bygder. En synnerligen intressant samling

avritningar, utförd av Elias Brenner 1670, visar, att samtliga kyrkor i Aska, Lysing och Göstrings härader ännu vid denna tid kvarstodo i sitt medeltida skick, några få dock med senare uppförda tillbyggnader.

Orsaken till rivandet var i en del fall, att byggnaderna, i synnerhet om de varit av trä, voro i det närmaste fallfärdiga. Oftast var dock anledningen kravet på ökat utrymme. Denna tid utmärktes ju av en särskilt stor kyrksamhet, och det fordrades av var och en att regelbundet besöka gudstjänsterna. Slutligen inverkade också de nya idéer, som under »upplysningstiden» spredos i landet och vilka ej kunde tolerera något, som härstammade från medeltidens »mörker».

De nya kyrkorna byggdes därför så stora, att praktiskt taget hela församlingen kunde få rum inom det nya templets väggar. Den då härskande smakriktningen brukar kallas nyklassicismen och omfattar i Sverige den gustavianska och Karl-Johansepokerna, vilka motsvara Louis XVI och Empire-tiden i Frankrike. Den allmänna smaken var då starkt inriktad mot antiken, och medeltidens byggnadskonst föraktades djupt även av konstnärerna. Gustaf III:s framstående arkitekt Erik Palmstedt kallar sålunda stora katedraler, som vi beundra och älska, för »gotiska skräv». Karakteristiskt för tiden är även, att Gustaf III på fullt allvar lät göra projekt för nya klassiskt utformade kyrkor i Stockholm å platsen för såväl Storkyrkan som Riddarholmskyrkan, vilka bägge skulle rivras.

I Västra Tollstad fanns en liten romansk stenkyrka, försedd med korabsid, en anordning, som är typisk för de äldsta medeltidskyrkorna. Den hade också ett resligt torn, liknande det i Bjälbo, fast smäckrare. Spiran var byggd 1634

och ersatte då troligen en avbrunnen äldre. En i kyrkan förvarad uppmätning ger oss en god bild av denna lilla harmoniska byggnad (även avbildad i nyssnämnda ritningssamling). Man kan uppskatta sittplatsernas antal i denna kyrka till c:a 170 st.

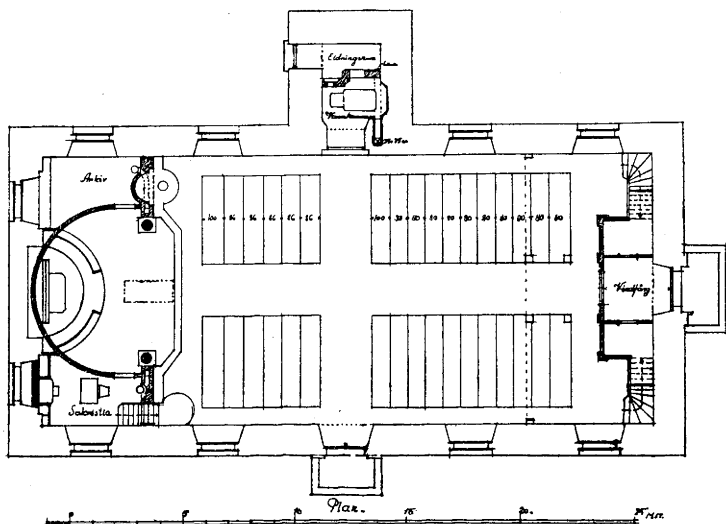
Redan år 1783 uppkom emellertid i församlingen frågan om byggande av en ny kyrka, men strandade då av ekonomiska skäl. Vid en visitation 1827 påpekade ånyo biskop Wallenberg behovet av en ny kyrka, som motsvarade tidens krav. Dessförinnan hade emellertid frågan varit mycket omdiskuterad inom församlingen. Man hade bl. a. tänkt på att iståndsätta Alvastra klosterkyrka och förhört sig om möjligheten att få statsbidrag till ett sådant företag. Några utsikter därtill torde dock ej ha funnits. Vidare var det ifrågasatt att bygga gemensam kyrka med Heda, vilket t. o. m. var beslutat av en stämma, men beslutet hävdes av en senare. 1837 fattades emellertid beslut om nybyggnad. Ritningen härtill blev godkänd av K. M:jt i januari 1839, och grunden började läggas 1840. Först 1841 efter påsk revs den gamla kyrkan. Nedre delen av tornet fick emellertid kvarstå för att användas som vapenhus till en sidoringång.

Den nya kyrkan fullbordades 1843. Dess längdriktning var vinkelrätt mot den gamla d. v. s. i norr och söder. Ritningarna hade uppgjorts av J. Carlberg, en ganska okänd arkitekt, och byggmästare var ekonomidirektören A. B. Nyström, som förut gjort skisser, vilka sändes till Överintendentsämbetet och där blevo omarbetade av Carlberg. Denna nya byggnad motsvarade helt säkert tidens krav på ett stort, ljus och glatt kyrkorum. Sittplatser funnos för c:a 540 personer,

och gångarna voro så spatiöst tilltagna, att ytterligare ett par hundra ståplatser kunde beredas. Sakristia eller vindfång voro ej planerade från början. Den förra blev emellertid inrymd i tornet, och ett vindfång tillkom troligen samtidigt som läktaren och orgeln byggdes 1846.

Arkitekturen har en redig och kraftig empire-karaktär, men det hela lider av en viss torka. Rummet är täckt med ett tunnvalv av trä enligt tidens sed. Stenvalv före-

mitt. Enligt stämmobeslut den 28/4 1841 fick byggmästaren i uppdrag att i stället insätta två stycken på sidorna. Någon rikare altarprydnad fanns ej från början. Den bestod blott av ett ganska puritanskt kors och en arkitektonisk indelning av altarcvällen. I slutet av 1850-talet skänktes emellertid en altartavla av kapten Rosin på Alvastra. Tavlan målades av A. G. Engman och föreställer himmelfärden. Den var emellertid svår att se, då man blev

V. Tollstad. Plan för restaurering.

komma praktiskt taget aldrig under denna period. Stora rundbågade fönster på tre sidor gävo en så övermåttan kraftig belysning, att kontrasten mot den gamla kyrkan, som blott hade två fönster på södra sidan och ett i väster, måste för församlingen syntts överväldigande. Rummet förlorar dock därigenom den lugna, slutna karaktär, som vi numera återigen begära av en gudstjänstlokal. I synnerhet besvärande för åhörarnas ögon måste de två stora fönstren på fondväggen varit. På den ursprungliga ritningen finns dock blott ett fönster på korväggens

bländad av ljuset från de nyssnämnda fönstren. Inredningen har för övrigt en lugn och god klassisk hållning, och man är tacksam, att det för våra landskyrkor så typiska slutna bänksystemet fortfarande användes. Först ett par, tre årtionden senare blevo de senare så vanliga oroliga öppna bänkarna med sina ofta rent groteska gavlar i en sorts kvasigotik på modet. Det finns väl knappast någonting, som i så stor utsträckning har spolerat den lugna stämningen i våra kyrkor som dessa möbler, vilka sakna all tradition och värdighet. Det möter som bekant

inga som helst svårigheter att göra bänkar av den slutna typen lika bekväma som helt nya, om man blott med några enkla grepp ändrar deras konstruktion utan att förgripa sig på utseendet. Så har skett i V. Tollstad.

När det 1925 beslöts att restaurera kyrkan, ville man alltså bibehålla rummets lugna hållning men om möjligt samtidigt söka få bort den ödsliga stämning, som den flacka belysningen och de alltför kraftigt tilltagna måtten skapade.

Även ur uppvärmningssynpunkt var det ett intresse att minska rummets väldiga volym.

Man har sökt ernå en lösning av detta problem genom inbyggande av ett absidformat kor, som skjuter in i kyrkan lika långt som orgelläktaren å dess andra sida. Härigenom har god jämvikt erhållits, fast man förgripit sig på de ursprungliga proportionerna. Genom denna anordning blevo fyra fönster förbyggda, och kyrkan upplyses nu av sex fönster, vilket är fullt tillräckligt även för att giva ljus åt den ej direkt belysta korabsiden. Denna har i sin formgivning ganska strängt anpassats till kyrkans Karl-Johans-stil. Triumfbågen flankeras av två kolonner. På dess ena sida har predikstolen sin plats, och på den andra är en liten nisch anbragt, framför vilken den lilla vackra dopfunten från 1600-talet uppställts på ett över golvet upphöjt steg. Altar-

ringen har fått sin öppning på mitten, så att prästen på ett värdigare sätt kan träda fram för altaret. Detta blir också på detta sätt mera betonat, och dess antependium blir ej för ögat avskuret av altarringen.

Utrymmet på sidorna av absiden ha använts till sakristia och arkiv. Den första är i minsta laget, men med hjälp av en ändamålsenlig fast inredning fyller den sitt behov. I den gamla sakristian, som var belägen i tornet, tänkte man göra en varmkammare för varmluftsuppvärmning, men kaminerna ha tillsvidade bibehållits.

Även på södra sidan, d. v. s. mitt emot koret, har kyrkorummet något förminskats genom inbyggande av ett större vapenhus, ersättande ett trångt vindfång.

Restaureringsförslaget uppgjordes av författaren till dessa rader. Denna restaurering torde kunna erbjuda ett visst allmänt intresse. Att resultatet blivit gynnsamt, synes vara en allmän åsikt hos dem, som haft tillfälle att bedöma saken. Ibland alla de kyrkor, som uppförts denna tid, särskilt rikligt i Småland och Östergötland, finns det troligen flera, som skulle kunna tillföras ett större stämningvärde genom en likartad behandling. Det har därför i denna tidskrift synts önskvärt att sprida kännedom om detta försök, varav ej så många hittills äro utförda.

Erik Fant.

Högre och lägre organistexamen.

Förslag har av Musikaliska Akademien framlagts om att anordna tvenne examina, en högre och en lägre, för behörighet till organist- och kantorsbefattning.

Då detta förslag innebär en ganska avsevärd förändring av det be-

stående, torde det vara skäl i att närmare granska detsamma, innan det kommer till avgörande.

I 1900 års mycket omtalade petition, som omfattade organisternas examens- och andra förhållanden, utgick man ifrån, att *en* gemensam